

REPLIK OM NORMATIVA SKÄL

Jonas Olson konstaterar (i sin artikel i detta nummer av *FT*) att det enligt en vanlig uppfattning inte fanns några *normativa* skäl för USA och Storbritannien att invadera Irak 2003. Eller med andra ord: det fanns inget som *berättigade* invasionen. Det är en uppfattning som jag delar.

Men för Olson är denna uppfattning en trivial konsekvens av en generell metaetisk doktrin. Han anser nämligen att det inte finns några normativa skäl överhuvud taget. *Ingenting* berättigar någonting. Det är om detta vi är oense. Jag tror tvärtom att det *finns* normativa skäl, skäl som berättigar handlingar och attityder. Med andra ord: påståenden om att något berättigar en viss handling eller attityd kan vara *sanna*. Det är detta Olson förnekar.

Om Olson har rätt är det som sagt poänglöst att hävda att USA inte hade något normativt skäl att invadera Irak. Men han måste också anse att USA inte hade något normativt skäl att låta bli att invadera Irak. Jag anser däremot att USA hade normativa skäl att låta bli. USA *borde* ha låtit bli.

Vi är oense i en fundamental ontologisk fråga. När det gäller sådana frågor har jag hävdat att man helt enkelt måste utgå från vad man faktiskt tror och sedan försöka bearbeta, precisera och systematisera denna åsiktsmängd så att den blir så sammanhängande och motsägelsefri som möjligt – så att man förhoppningsvis kan uppnå konsensus. Olson håller med om det. Men varken han eller jag kan presentera en tillräckligt preciserad åsiktsmängd. I stället är vi hänvisade till argument av en mer begränsad sort.

Olson menar att han har ett bra argument för sin position. Så låt oss först se på hans argument. Jag antydde redan i min förra artikel att jag inte var så imponerad av det. Men låt oss göra ett nytt försök att bedöma det.

I likhet med t.ex. John Mackie anser Olson att normativa skäl är *konstiga* ("queer"). Att de är konstiga är inte i sig ett argument för att det inte finns några normativa skäl, men det ingår enligt Olson som en *del* i ett sådant argument. Resten av argumentet består i tesen att det finns övertygande psykologiska och evolutionära förklaringar – som inte hänvisar

till normativa skäl – till att de flesta av oss *tror* att det finns normativa skäl.

Dessa psykologiska och evolutionära förklaringar kan vi kalla ”naturliga”. Jag har inget emot sådana förklaringar. Vidare kan Olson och jag säkert vara överens om att tron att det finns normativa skäl inte kan förklaras med att det finns normativa skäl. En sådan förklaring vore ”onaturlig”.

Olsons argument ser alltså ut så här:

1. Normativa skäl är konstiga.
2. Det finns naturliga förklaringar till att vi tror att det finns normativa skäl.
3. Alltså: Det finns inga normativa skäl.

Jag tycker inte detta argument ser särskilt övertygande ut. Olson säger att anti-realister brukar argumentera på detta sätt. Det har han kanske rätt i, men det gör mig inte mer benägen att godta argumentet. Att själva dess struktur är problematisk antyds, tycker jag, av följande exempel:

- 1'. Mörk energi är konstig.
- 2'. Det finns naturliga förklaringar till att vi tror att det finns mörk energi.
- 3'. Alltså: Det finns ingen mörk energi.

Ett sådant argument skulle inte ge något Nobelpris i fysik. Men det skulle nog inte heller övertyga några filosofer.

Måste då de förklaringar som åsyftas i premiss 2' hänvisa till eller utgå från att det finns mörk energi? Jag tror inte det. Förmodligen är en s.k. slutledning till bästa förklaring inblandad här, men det som den förklarar är den accelererande expansionen i universum. Den förklarar inte vår tro på mörk energi. Denna tro förklaras av att vi har vant oss vid att tillämpa ”slutledning till bästa förklaring”, en strategi som har varit evolutionärt framgångsrik, och vidare att ”mörk energi” är det bästa vi för närvarande kan hitta på för att förklara den accelererande expansionen.

Eller tänk på följande argument:

- 1". Rödhets är konstig.
- 2". Det finns naturliga förklaringar till att vi tror att det finns röda föremål.
- 3". Alltså: Det finns inga röda föremål.

Min tanke är att rödhets kan uppfattas som ”konstig”, eftersom vi har lärt

oss att allt som existerar omkring oss är färglösa elementarpartiklar. Fullständiga förklaringar av den typ som åsyftas under 2" är väl hittills okända, men vi tror att de finns. Och de hänvisar troligen inte till några röda föremål.

Ytterligare ett exempel:

- 1". Imaginära tal är konstiga.
- 2". Det finns naturliga förklaringar till att vi tror att det finns imaginära tal.
- 3". Alltså: Det finns inga imaginära tal.

Men oenigheten mellan Olson och mig handlar nog ytterst om huruvida man har något *behov* av normativa skäl. Han invänder mot min och andras tro att normativa skäl är oumbärliga. Kan man avgöra vem som här har rätt?

Olson diskuterar mitt exempel med svensk Natoanslutning. Jag tänkte mig att man här går igenom olika normativa skäl för och emot att Sverige ska gå med i Nato och försöker bedöma deras relativa vikt, för att på så sätt komma fram till vad Sverige *bör* göra. Olson menar att man i stället kan gå igenom olika scenarier som kan inträffa om Sverige går med (eller inte går med) i Nato – och de olika sannolikheterna för dessa – och därefter ta ställning till vilket man föredrar och vad man *vill* att Sverige ska göra. Det låter som en vanlig beslutsteoretisk analys av ett beslutsproblem.

Till stor del blir det nog fråga om samma bedömningar. Skillnaden blir väl till sist bara den att jag vill ta reda på vad Sverige *bör* göra, medan Olson vill ta reda på vad han *vill* eller i slutändan *föredrar* att Sverige ska göra. Plus att Olson tillägger att han anser att det inte finns något sant svar på frågan om vad Sverige "bör" göra.

För Olson blir alltså moral – i den mån det alls finns någon – helt enkelt en underavdelning av psykologi eller beslutsteori. Det andra uppfattar som ett moraliskt problem om hur man bör handla, blir för honom ett psykologiskt problem av typen "vad vill jag göra?" eller "vad föredrar jag?" När det gäller andra kan det vara fråga om "vad vill jag att de ska göra?" eller "vad vill de göra?" I fallet med USA och invasionen av Irak, får man intrycket att Olson vill ersätta den normativa frågan med "ville USA (eller President Bush och andra i administrationen) invadera Irak?" Då är väl svaret "Ja". Eller: "ville jag, Olson – eller vill jag nu – att de skulle invadera Irak?" Då blir säkert svaret "Nej". Men kan sådana frågor ersätta de moraliska frågor vi vanligen tycker oss uppleva?

Frågan är alltså om vi har något behov av moral. Jag tror det.¹ Poängen kan kanske uttryckas så, att även om ens preferenser är alldeles konsistenta och ens övertygelser om verkligheten helt sanna, så kan man ändå *ta miste* när man föredrar ett visst handlande. Ens preferenser kan nämligen vara *omoraliska*. Man kan inte identifiera moral med vad man vill eller föredrar. Det blir för subjektivt. Moral ska vara något mer objektivt.

Hur är det då med behovet av normativa skäl i *teoretisk* deliberation? Där är det ju knappast fråga om moral. Olson menar att det räcker om man har (tillräcklig) evidens för att något är *sant*. Man har därutöver inget behov av något normativt skäl att *tro* att det är sant, anser han.

Delvis är jag benägen att säga att Olson har rätt i detta. Jag har själv vid flera tidigare tillfällen argumenterat för att man inom kunskaps-teorin inte har behov av normativa skäl.² Kunskapsteori kan mycket väl uppfattas så, att det främst handlar om förhållandet mellan evidens och teori, inte om vad man bör eller har rätt att tro. Och "teoretisk deliberation" skulle kunna syfta på kunskapsteoretiska överväganden i denna mening, där man alltså inte ställs inför problemet om vad man ska *tro*.

Men detta är fullt förenligt med att det *finns* normativa skäl för vad man ska tro och att man ibland just frågar sig vad man ska tro eller om ens tro är berättigad – dvs. om man har (normativa) skäl att tro det man tror. Dessutom kan det nog i praktiken ofta vara svårt att klart skilja mellan frågan om vad man ska tro och frågan om vad som är sant. (Olson säger visserligen att småbarn kan intressera sig för vad som är sant, utan att intressera sig för vad de har normativa skäl att tro, men jag tror att man överskattar deras intellektuella förmåga om man tror att de kan skilja mellan dessa alternativ.)

Olson säger: "Om jag intresserar mig för frågan om huruvida risken för anfall från Ryssland ökar om Sverige går med i Nato, och kommer fram till att det finns (tillräckligt stark) evidens för att så är fallet, så vill jag också tro att det är sant."

Det låter konstigt. Om jag kommer fram till att det finns tillräckligt stark evidens för att risken ökar, så *tror* jag väl därmed också att risken ökar. Men det innebär inte att jag dessutom *vill* tro att risken ökar.

1. Faktum är att även Olson tycks anse att vi har behov av en objektiv moral och normativa skäl, eller åtminstone att vår tro på sådant är nyttig. Han säger nämligen: "we need cognitivist moral thought and talk to keep us in check and exercise pressure on others and ourselves" och "belief in objective moral requirements is evolutionarily advantageous" och "what seems especially useful is belief in irreducibly normative reasons" (Olson 2014, s. 145).

2. Exempelvis i Bergström 2008 och Bergström 2011.

Kanske menar Olson att det, att jag vill tro det som är sant, kan *förklara* att jag tror att risken ökar, när jag tror att den ökar. Men det låter också väldigt konstigt. Att jag tror att risken ökar, när jag tror att den ökar, är ju en trivialitet som inte behöver förklaras.

Olson tycks vilja acceptera icke-normativa skäl som t.ex. kan reduceras till relationer som att "en viss handling främjar ett visst ändamål". Kanske tänker han sig då något i stil med en "praktisk syllogism" av följande form (där de två premisserna utgör "skälet"):

Jag vill tro det som är sant,
(Jag tror att) om jag tror att Natomedlemskap ökar krigsrisken, så tror jag det som är sant,
Alltså: Jag tror att Natomedlemskap ökar krigsrisken.

Men konklusionen här är ju ekvivalent med den andra premissen, så den första premissen är alldeles överflödig. Så detta sätt att intressera sig för sanningen när man bestämmer sig för att tro något verkar inte så lyckat.

Men spelar vad man vill egentligen någon roll för frågan om det finns normativa skäl? I vårt exempel utgår vi från att jag tycker mig ha tillräcklig evidens för att risken för anfall från Ryssland ökar om vi går med i Nato. Detta gör att jag tror att risken ökar om vi går med i Nato. Frågan är nu: finns det något *normativt skäl* för mig att tro det? Något som "talar för" att jag ska tro det? (Oavsett om jag vill tro det.) Nej, säger Olson. Är denna min tro ändå *berättigad* (i normativ mening)? Nej, säger Olson.

Även detta låter i mina öron konstigt. Jag tycker mig ju ha tillräcklig evidens för det jag tror. Olson kunde visserligen invända att den evidens jag tycker är tillräcklig inte alls är tillräcklig. Och är den inte tillräcklig, så kan den inte berättiga min tro. Det håller jag med om. Men det problem vi diskuterar hänger ju inte på denna distinktion. Vi diskuterar ett fall där evidensen är tillräcklig och även uppfattas av Olson och mig som tillräcklig. Frågan är om den då också "talar för" eller berättigar min tro. Vilket jag, till skillnad från Olson, anser.

Både jag och Olson tror emellertid att många, kanske de flesta, av oss tror att det finns normativa skäl. Frågan är då om Olson har något bra argument mot denna uppfattning. Han säger att han har det. Men såvitt jag förstår syftar han då på det argument som jag har diskuterat ovan, nämligen steget från 1 och 2 till 3. Det verkar inte övertygande.

Olson säger vidare: "Bergström medger att även om han och Enoch

skulle ha rätt i att irreducibelt normativa skäl är oundgängliga (i t.ex. praktisk och teoretisk deliberation), så skulle den ontologiska frågan om sådana skäl *finns* inte därmed vara besvarad.” Men detta är inte något jag har ”medgivit”. Jag ställde bara frågan om oundgängligheten är ett argument för att normativa skäl *finns*, eller bara ett skäl att *anta* att de finns? Själv är jag benägen att svara att de finns, men jag säger också att ett slutgiltigt svar, om vilket olika filosofer skulle kunna enas, egentligen kräver en mycket mer omfattande, och kanske i praktiken oundgänglig, holistisk motivering.

En alternativ uppfattning om hur ontologiska frågor ska hanteras – som härstammar från Rudolf Carnap (1956) – är att de kan lösas genom att man bestämmer sig för att använda en viss begreppsapparat (ett ”språk”), och att detta beslut i sin tur får motiveras med pragmatiska skäl. Själv är jag inte så förtjust i det Carnapska sättet att hantera ontologin; jag vill ogärna skilja mellan det han kallar interna och externa frågor (utom när man ska formalisera en teori). Men skulle man ta fasta på Carnaps idé, så blir alltså frågan följande: ”Ingår antagandet att normativa skäl finns i en pragmatiskt lämplig begreppsapparat?” Om man sedan godtar det Olson och andra helt rimligt hävdar, nämligen att vår tro på objektiva normativa sanningar är evolutionärt framgångsrik och socialt nyttig, så har man därmed ett ontologiskt argument – i Carnaps smak – för att normativa skäl existerar.³

LITTERATUR

- Lars Bergström. 2008. ”A Defense of Quinean Naturalism”. I *Naturalism, Reference, and Ontology*, utg. C. B. Wrenn, s. 25–46. New York: Peter Lang.
- . 2011. ”Normativ kunskapsteori”. I *Tankegångar: Sexton kapitel om kunskap, moral och metafysik*. Stockholm: Thales.
- . 2016. ”Normativa skäl”. *Filosofisk tidskrift*, nr 2.
- Rudolf Carnap. 1956. ”Empiricism, Semantics, and Ontology”. I *Meaning and Necessity*, s. 205–21. Chicago: University of Chicago Press.
- Olson, Jonas. 2014. *Moral Error Theory: History, Critique, Defense*. Oxford: Oxford University Press.
- . 2017. ”Bergström om normativa skäl”. *Filosofisk tidskrift*, nr 2.

3. Jag vill tacka Jonas Olson för kritiska synpunkter på den näst sista versionen av denna artikel.